

DEN KOLDE KRIG

| BENT JENSEN: *Ulve, får og vogtere – Den Kolde Krig i Danmark 1945-1991*, 2 bind, Gyldendal, Kbh. 2014, 797 & 709 sider, 799.95 kr.

Siden slutten av den kalde krigen, og særlig siden valget i 2001 som brakte Anders Fogh Rasmussen til makten, har det pågått en sterkt opphisset debatt om Danmark under den kalde krigen. Den har sitt opphav først og fremst i striden om Danmarks forhold til og rolle i NATO på 1980-tallet, i den såkalte fotnotepolitikken, hvor et alternativt flertall i Folketinget påla regjeringen Schlüter gjennom særuttalelser å reservere seg mot et antall NATO-beslutninger. Fotnotene gjaldt først og fremst NATOs kjernevåpenstrategi, og hadde sitt utgangspunkt i alliansens rådsbeslutning fra desember 1979 om å utstasjonere mellomdistanseraketter i Vest-Europa som svar på Sovjetunionens utplassering av nye SS 20-raketter. Alternativt skulle dobbel-vedtaket, som det ble kalt, føre til at Sovjetunionen ikke utplasserte flere raketter og trakk tilbake de som alt var utplassert. Da ville NATO unnlate å utplassere sine raketter, den såkalte *zero option*.¹

Dobbel-vedtaket og den senere utplasseringen av mellomdistanseraketter ble gjenstand for en vedvarende intern strid i NATO og i de fleste medlemslandene. Motstanden og kritikken var særlig sterk på venstresiden, men omfattet også det borgerlige sentrum i flere land. Vedtaket bidro sterkt til en ny blomstring for fredsbevegelsen i Vest-Europa. Anti-atomvåpenbevegelsene var særlig betydningsfulle i Forbundsrepublikken Tyskland og de mindre medlemslandene i Nordvest-Europa.² Protestbevegelsene ble sterkt oppmuntret fra Moskva og

1 Danmark, dobbel-vedtaket og fotnotepolitikken er grundig behandlet i en lang rekke arbeider. For innføring i denne litteraturen se f.eks. Thorsten Borring Olesen, „Truth on Demand. Denmark and the Cold War“, i Danish Institute for International Studies (DIIS), *Danish Foreign Policy Yearbook 2006*, s. 80-113; Nikolaj Petersen, „Kampen om Den Kolde Krig i dansk politik og forskning“, i *Historisk Tidsskrift*, bd. 109, 2009, s. 155-204; Nikolaj Petersen, „Dobbelbeslutningen“, i *Gads Leksikon. Den Kolde Krig og Danmark*, 2011, s. 192-195 og Rasmus Mariager, „Den Kolde Krig i dansk og international historieforskning“, sammesteds s. 720-746.

2 Se f.eks. Gerhard Wettig, „The last Soviet Offensive in the Cold War. Emergence and Development of the Campaign against NATO Euromissiles, 1979-1983“, *Cold War History*, 9, 2009, s. 79-110; Holger Nehring and Benjamin Ziemann, „Do all paths lead to Moscow? The NATO dual-track decision and the peace movement“, *Cold War History*, 12, 2012, s. 1-24; Benjamin Ziemann, „Situating Peace Movements in the Political Culture of the Cold War. Introduction“, i Benjamin Ziemann (ed.), *Peace Movements in Western Europe, Japan and the USA during the Cold War*, Essen 2007, s. 11-38;

det kommuniststyrte Verdensfredsrådet så vel som av de vesteuropeiske kommunistpartiene. Som kommunistpartiene mottok også deler av fredsbevegelsen økonomisk støtte fra Moskva. I denne situasjonen kom de vesteuropeiske sosialdemokratiske partier i en vanskelig stilling. De var delt i sitt syn på så vel dobbel-vedtaket som fredsaktivitetene. I det store og hele var de tilhengere av samtaler og forhandlinger med Moskva snarere enn den styrkepolitikken som amerikanerne i økende grad kom til å følge fra slutten av Jimmy Carters presidentperiode og særlig under Ronald Reagan. Sosialdemokratene søkte å utforme sine alternative ideer innenfor rammen av Palme-kommisjonen, som forfattet rapporten „Common Security“, Sosialistinternasjonalen, og den mindre kjente transnasjonale møteplassen Scandilux, som i hovedsak bestod av sosialdemokrater fra de små vesteuropeiske stater og noen av de større, først og fremst Forbundsrepublikken Tyskland.³

Det er Danmarks, og i særlig grad sosialdemokratiets og venstresidens, manøvreringer fra slutten av 1970-årene, som utgjør kjernen i Bent Jensens fremstilling av den kalde krigen i Danmark, og som har vært det sentrale utgangspunkt for så vel den faglige som den politiske polemikk. Men de vel 1500 sidene i hans verk dekker langt mer enn det siste tiåret av den kalde krigen. De to bindene består av 23 kapitler som varierer i lengde mellom 30 og 80 sider. Bind 1 tar i hovedsak for seg de indre og ytre trusler mot Danmarks selvstendighet og territorielle integritet fra 1945 frem til slutten av den kalde krigen. Bind 2 analyserer kampen mot disse truslene i den samme perioden. Bent Jensen har lagt ned en betydelig innsats for å sette 1980-årene inn i en allmenn dansk etterkrigshistorisk kontekst. Som Thorsten Borring Olesen, Nikolaj Petersen og Rasmus Mariager har vist i anmeldelser og historiografiske oversikter, har striden om konteksten vært et poeng også for de mange som med stor polemisk vilje og kraft har deltatt i debatten. Den har ikke bare dreiet seg om fotnotene og det alternative utenrikspolitiske flertall, men også, eller kanskje først og fremst, om de bakenforliggende spørsmål, dvs. hvem skal styre forståelsen av dansk historie fra slutten av annen verdenskrig frem til begynnelsen av dette århundret. Dessuten hva slags forståelse skal søkes etablert om Danmark under den kalde krigen? Bent Jensens bidrag representerer et kraftfullt angrep på det som kan kalles ‘mainstream’ akademisk hi-

den norske fredsbevegelsen på 1970 og ’80-tallet blir inngående behandlet av Øyvind Ekelund i en Ph.D. avhandling ved Universitetet i Oslo. Arbeidet er nå under avslutning.

3 Om disse spørsmål se f.eks. Rasmus Mariager og Thorsten Borring Olesens anmeldelse av *Ulve, får og vogtere* i temarecension „Kalla kriget i Danmark“, *Scandia*, bd. 80, hæfte 2 (2014), s. 107-116; og Nikolaj Petersen, „Scandilux“, i *Gads Leksikon*, s. 559-561.

storie, som etter hans oppfatning har vært sterkt påvirket av den politiske og intellektuelle venstreside.

Danske politikere, til høyre og venstre for sentrum, har siden 1990-tallet søkt å ta i bruk historikere til å avklare innfløkte og betente faglige og politiske spørsmål i den nære og litt fjernere fortid. Målet har på den ene side vært å fjerne brennbare temaer fra den politiske debatt, som gjennom Thule-utredningen, som ble bestilt av den socialdemokratisk-radikale Nyrup Rasmussen regjering, og på den andre siden å frembringe en historisk dom over motstandernes politikk, som høyresiden har søkt og delvis lyktes i med Bent Jensens to-bindes verk. *Ulve, Får og Vogtere* (UF&V) er altså både et innlegg i en politisk strid, med preg av kulturkamp, og en faghistorisk fremstilling. Den inkluderer også en historiografisk oversikt over relevant litteratur utlagt på forlaget Gyldendals hjemmesider.⁴ Vi skal i det følgende se nærmere på sentrale sider ved verket: forfatterens historiografiske posisjonering og hans overordnede syn på den kalde krigen; fremstillingen av den sovjetiske trussel; sosialdemokratiets utvikling hva gjelder utenrikspolitikken og dets forhold til fredsbevegelsen; og Bent Jensens historiefaglige håndverk.

Historiografi, kilder og historiesyn

Et verk som har et slikt omfang og bredde vil nødvendigvis i vesentlig grad måtte bygge på eksisterende litteratur, noe også noteapparatet dokumenterer. Samtidig har Bent Jensen utnyttet et meget omfattende primært kildemateriale, dansk og internasjonalt, og trykt som uttrykt. Deler av dette materialet, særlig av sovjetisk og dansk opphav, er tidligere lite eller ikke utnyttet, og til dels er det Bent Jensen som har funnet frem til det. Forfatteren understreker med god grunn at han bringer nyheter til torvs. Han er særlig, sier han, opptatt av å dokumentere sine funn med „de samtidige aktørers egne ord“. På den annen side understreker Jensen at ingen kilder taler for seg selv, „kildene udvælges, præsenteres, refereres og fortolkes af historikere“. Men deretter endrer han tilsynelatende kurs nok en gang og vender tilbake til sin første posisjon. Han konstaterer at ved å presentere samtidig, autentisk dokumentasjon gir verket leserne mulighet for selv „at bedømme værkets udsagn og fortolkninger. De der ikke vender det døde øre og det blinde øje til, vil få et grundlag for en selvstændig bedømmelse“ (UF&V, 1: 37).

Forfatterens tvetydige posisjon kan begrunnes på forskjellig vis. Han tenker seg tilsynelatende at leserkretsen er en kyndig skare som

⁴ Se „Kilder, forskning og litteratur“, www.gyldendal.dk/bentjensendenkoldekrig.

har tilstrekkelige kunnskaper til å kunne vurdere kontekst, belegg og forklaringer. Vi må ha lov til å gå ut fra at det er de samme som han innledningsvis samler under begrepet „nationens flertallsoppfattelse“ (UV&F 1: 37), og i konklusjonen karakteriserer som: „Forsamlingshuskulturen“. Den „lod seg ikke løbe over ende“, og var, i motsetning til deler av de dannede klasser, ikke berørt „af den marxistiske kulturrevolution“ (UF&V, 2: 603). Det kunne være fristende å tolke Bent Jensen slik at han mener at den som har en ubesudlet sunn forstand, vil ha grunnlag for en selvstendig bedømmelse uten særlig bistand fra forfatteren i form av diskusjon av kilders utsagnskraft og representativitet, eller av en historiografisk diskusjon av uavklarte stridsspørsmål. I realiteten er det selvsagt vanskelig å tenke seg at Bent Jensen, som en erfaren historiker, eksplisitt ville innta en slik posisjon. Han diskuterer da også i noen grad litteraturen under veis i fremstillingen; dessuten også på de 63 sider på Gyldendals nettsider. Men denne kilde- og litteraturdiskusjonen har en form og et innhold som gjør at den ikke er til synderlig hjelp for hverken faghistorikere eller andre. Det kommer jeg tilbake til.

Det er min oppfatning at vi må søke å forstå Bent Jensens utsagn om selvstendig bedømmelse på en annen måte. Som det går frem av konklusjonen, som innledes med et sitat av George Orwell: „*Man behøver ikke at bo i et totalitært land for at blive korumpert af totalitarismen*“, er Bent Jensen opptatt av Den kalde krigen som en strid mellom Det onde og Det gode. I utvalget av kilder, i konstruksjonen av kontekst så vel som i den dramatiske fortelling om sosialdemokratiets utenrikspolitiske forfall og svik, gir han leseren utvetydig grunnlag for å forstå prosessen slik han selv ser den. Mottagelsen boken har fått av de som var disponert til å være enige med Jensen, viser at han har rett hva gjelder de som ikke vender det døve øret og det blinde øyet til. Men dette er knapt det flertallet av faghistorikere ville mene med å gi leserne mulighet for å bedømme selv.⁵

Bent Jensen synes ikke å være interessert i Den kalde krigens historiografi. Det gjelder, på det overordnede nivå, forholdet mellom vestmaktene og Sovjetunionen fra utbruddet av den kalde krigen til Sovjetunionens sammenbrudd, så vel som studiet av dansk/nordisk kald krigs historie. I de to trykte bindene finnes knapt antydning til noen faglig diskusjon av substansen i tidligere litteratur, selv om han stadig kritiserer andre for alle typer svakheter som dårlig håndverk, neglisjering av temaer og utilstrekkelig kildegjennomgang. Hans omtale av andres arbeider har imidlertid oftest mer preg av karikaturer enn

5 Se f.eks. Søren Krarups kronikk, „En sandhedsklippe i løgnens hav“, *Berlingske Tidende*, 02.03.2014.

av informativ diskusjon. Den omfattende diskusjonen av den danske og noe av den internasjonale litteraturen i *Kilder, forskning og litteratur* (KF&L) dokumenterer at Jensen og hans medarbeidere i Center for koldkrigsforskning har relativt omfattende litteraturkunnskap. Den viser også, på linje med de to trykte bindene, hans ubendige trang til å kritisere og polemisere, og gjennomgående hans manglende vilje til å yte andre historikere rettferdighet.

Bent Jensen misliker å bli plassert historiografisk, og stiller seg allment ganske avisende til historiografisk klassifisering. Det gjelder i alle fall der hvor andre står for klassifiseringen. Selv oppfatter han seg som tradisjonalist. Meget misvisende beklager han seg i KF&L over at det ikke blir klargjort hvorfor andre plasserer ham som 'højrerevisionistisk'. I den sammenheng viser han til Rasmus Mariager i *Gads Leksikon. Den Kolde Krig og Danmark* (2011) og Nikolaj Petersen i *Historisk Tidsskrift* (2010, skal være 2009). Han karakteriserer i en fotnote Nikolaj Petersens historiografiske artikkel slik: „Et grotesk eksempel er Nikolaj Petersens fabulerende essay i *Historisk Tidsskrift* 2010 (!) hvor det nærmest er tale om en „højrerevisionistisk“ sammensvergelse. Idéhistorikeren Henrik Gade Jensen har karakterisert Petersens essay som værdig til indlemmelse i Frantz Kafkas absurde litterære produktion. Historikeren Thomas Wegener har i *Videnskab.dk* sammenlignet Petersens fabel med eventyrhelten, der også bruger besværgelser for at holde ondskaben på afstand.“ (KF&L: note 5, s. 4). For en leser som står utenfor den danske debatt, fremstår derimot Nikolaj Petersens artikkel som en nøktern, saklig og særdeles informativ analyse av så vel den historiefaglige som den politiske debatt i Danmark.

Bent Jensen plasserer altså seg selv ganske misvisende som tradisjonalist (KF&L: note 5, s. 4). Det kan han gjøre fordi han unnlater å diskutere skoledannelsene i forskningen om den kalde krigen, likesom han heller ikke tar stilling til innholdet i betegnelsen højrerevisjonist. Kald krigs forskere har, som også Rasmus Mariager viser i sin artikkel i *Gads Leksikon*, siden midten av 1970-årene blitt plassert i tre kategorier: tradisjonalister, revisjonister og post-revisjonister. Til tradisjonalistene regnes de historikere som i det vesentlige fant årsakene til den kalde krigen i sovjetisk politikk, og som hovedsakelig publiserte sine arbeider på 1950- og 1960-tallet. Noen av dem, som William H. McNeill, bygde i det vesentlige på åpne kilder, mens den mest toneangivende av dem, Herbert Feis, hadde privilegert adgang til State Departments arkiver. Felles for dem var at deres kilder hadde vestlig opphav. Siden de ikke fant årsakene til Den kalde krigen i det vestlige materialet, måtte de ligge på sovjetisk side. Vestlig, primært amerikansk politikk, måtte, som Arthur Schlesinger jr. formulerte det i en artikkel

i tidsskriftet *Foreign Affairs* i 1967, forstås som „frie menns modige og nødvendige svar på kommunistisk aggresjon“.⁶

Revisjonistene, som sterkt preget diskusjonen om årsakene til Den kalde krigen fra annen halvdel av 1960-tallet til midten av 1970-tallet, snudde, også på grunnlag av amerikanske kilder, denne forståelsen på hodet. Årsakene til Den kalde krigen fantes primært på amerikansk side. Noen historikere, som Gar Alperovitz, fant, med utgangspunkt i ganske finurlig kildebruk, at atombomben primært ble brukt som en advarsel til Sovjetunionen; andre, som Gabriel Kolko, la til grunn en marxistisk preget analyse og understreket den systembestemte amerikanske ekspansjonisme.⁷ Striden mellom representanter for de to skolen ble ført med stort engasjement og betydelig bitterhet i pressen, i tidsskrifter og i seminarer.⁸

I løpet av 1970-tallet vek de to opprinnelige skoledannelser plassen for den såkalte postrevisjonismen. Historikere klassifisert som postrevisjonister vektla i varierende grad interaksjonen mellom antagonistene, og unngikk stort sett å fordele skyld eksplisitt. Konflikten ble primært forklart som resultatet av uforenlige målsetninger for den europeiske etterkrigsorden. Årsakene til den kalde krigen var å finne på begge sider, men det var fortsatt i hovedsak amerikanske kilder som lå til grunn for konklusjonene.⁹

Etter Sovjetunionens sammenbrudd og den delvise åpningen av sovjetiske arkiver, har pendelen i noen grad svingt tilbake mot de tradisjonalistiske tolkninger. Sovjetisk materiale ga grunnlag for å hev-

6 Sitert etter Helge Pharo, „Den kalde krigen på ny. Amerikanske historikere om USA's rolle“, i idem. (red.), *USA og den kalde krigen*, Oslo 1972, s. 7. Artikkelen gir en historiografisk oversikt over debatten om årsakene til Den kalde krigen på det tidspunkt, og inkluderer bidrag fra fremtredende tradisjonister og revisjonister. Se særlig Gar Alperovitz, *Atomic Diplomacy*, New York 1965; Gabriel Kolko, *The Politics of War*, New York 1968.

7 For utdrag fra begge, Pharo, *USA og den kalde krigen*.

8 Materiale i arkivene etter Herbert Feis, Library of Congress, og George Kennan, Seeley G. Mudd Library, Princeton University, gir malende uttrykk for bitterheten og temperaturen i debatten, som i mangt kan minne om den pågående diskusjon i Danmark.

9 John L. Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War 1941-1947*, New York 1972; se også Geir Lundestads mange arbeider. Postrevisjonistene representerte langt fra noen enhetlig gruppe. Mange hadde relativt tette bånd til en av de foregående skoler. Gaddis konklusjoner var i noen grad foregrepet i Louis Halle, *The Cold War as History*, New York 1967, og av Hans J. Morgenthau i en anmeldelse av Gabriel Kolko, *The Politics of War*, „The Cold War and Historical Justice“, *New York Review of Books*, 1, 1969. Se ellers litteraturløst gjennomgangen i Pharo, *USA og den kalde krigen*.

de at Sovjetunionen hadde vært den langt mest aggressive part.¹⁰ Det er i denne gruppen av historikere Bent Jensen trolig mener han finner seg, uten at han direkte sier det. Men Bent Jensen legger i sin fremstilling til et hovedelement, som i liten grad finnes hos dem som vi kan kalle nytradisjonistene, nemlig den undergravende virksomheten som han dokumenterer at de Moskva-styrte kommunistene, og i alle fall noen medløpere på den bredere venstresiden, drev på med, og som han impliserer, men ikke riktig kan belegge, at langt større deler av venstresiden var med på. Det er altså to elementer i Bent Jensens arbeid som skiller ham fra tradisjonistene: internt kildemateriale og den indrepolitiske dimensjon. Denne dimensjon må sies også å skille ham fra nytradisjonistene. Det voldsomme engasjementet i hans angrep på venstresiden i dansk politikk, gjør det, etter min oppfatning, helt ut rimelig å karakterisere ham som høyre-revisjonist.

Det er grunn til å understreke at tilgangen til sovjetiske arkiver la grunnlaget for en renessanse for konklusjoner som tradisjonistene fremmet med utgangspunkt i vestlig materiale på 1950- og 1960-tallet. De har samtidig gitt grunnlag for en forståelse av at om enn Sovjetunionen var fundamentalt, om enn forsiktig, ekspansivt, så eksisterte det på sovjetisk side også en genuin frykt for Vesten. På dette punkt er Bent Jensen ikke på linje med nye tendenser i forskningen. Hovedsaken er imidlertid, og her er Bent Jensen på linje med internasjonal forskning, at både Stalin og hans etterfølgere forestilte seg at de etter Annen verdenskrig hadde et rettmessig krav på å være den dominerende landmakt i Europa. Samtidig søkte de så langt som mulig å forhindre at USA skulle knytte Vest-Europa til seg og dermed bidra til å stabilisere regionen. Det er en annen sak at den politikken de fulgte, viste seg å virke mot sin hensikt.

Bent Jensen skiller seg også fra hovedtyngden av så vel nytradisjonistene som deres forgjengere ved at han i realiteten tar avstand fra forestillingen om at Den kalde krigen var en konflikt mellom to fundamentalt antagonistiske maktsystemer, som hadde uforenlige målsetninger for nyordningen av etterkrigstidens Europa. Årsaken til konflikten, eller snarere skylden for den, finnes i hans versjon utelukket i det ekspansive og totalitære sovjetiske system. De mange i vest, i dette tilfellet særlig i Danmark, som ga sin støtte til Sovjetunionen, var etter Bent Jensens oppfatning forblindet eller talte mot bedre vitende. Han viser liten eller ingen interesse for å forklare hvorfor slike sympatisører fantes, og hva det var som drev dem, eller hva slags samfunn de

10 En del av denne litteraturen har blitt karakterisert som tradisjonisme med sovjetiske kilder. Igjen kan John Gaddis ses som en foregangsfigur, se John L. Gaddis: *We Now Know. Rethinking Cold War History*, Oxford 1997.

så frem mot. Dette er en svakhet, fordi spørsmålet – også for de av oss som mener og mente at den sovjetiske kommunisme representerte en uhyrlighet – er viktig for en genuin historisk forståelse. Det fratar oss ikke ansvaret for å forsøke å forstå hva som drev dem som hadde en annen mening, som ikke så eller ikke ville se at Sovjetunionen var en ekstremt undertrykkende og brutal stat, eller som kanskje så Vesten og USA som et enda mindre tiltrekkende alternativ.

Den sovjetiske trussel

Som flere anmeldere har bemerket, har Bent Jensen utvidet våre kunnskaper om den sovjetiske trussel mot Danmark.¹¹ Dansk kald krigs forskning, med særlig Bent Jensens egne arbeider som et unntak, har i vesentlig grad hatt et vest-vest perspektiv, særlig når det gjelder Danmark i NATO. Det kan ses som paradoksalt at forholdet til den makten, som utgjorde den sentrale trussel mot dansk suverenitet og territoriell integritet, har blitt viet mindre interesse enn forholdet til de viktigste beskyttermaktene og til NATO. Det har åpenbart sammenheng med de fleste kald krigs historikers utilstrekkelige eller helt manglende kjennskap til russisk sprog. Det virket selvsagt til å vri oppmerksomheten i retning av spørsmål som kunne besvares på grunnlag særlig av engelsk-sproglige kilder. De manglende russiskkunnskaper er ikke bare et dansk fenomen; vi finner langt på vei det samme i norsk kald krigs forskning så vel som i amerikansk. Både Bent Jensen og Jonathan Haslam, som Jensen med rette fremhever som en fremtredende kald krigs historiker med inngående kjennskap til Sovjetunionen, har med god grunn kritisert kolleger for å ville fremstille utviklingen av Den kalde krigen uten å ha sproglige kunnskaper til å forstå den ene av partene.¹² Den manglende tilgang til sovjetisk arkivmateriale, som vedvarte frem til Sovjetunionens fall, bidro til å styrke tendensen til å studere vest-vest relasjoner, og primært de vestlige aktørene. Det forhold at amerikanske arkiver lenge var de mest åpne, og at europeiske historikere reiste til Washington for å studere sine egne lands utenrikspolitikk, bidro ytterligere til en slik tendens.

Det kan være grunn til å spørre om denne tendensen har vært spesielt sterk i Danmark, og om den har vedvart etter Sovjetunionens fall.¹³ En sammenligning av de to siste bindene av *Dansk Udenrigspolitikks Historie*, med de tilsvarende bindene i *Norsk utenrikspolitikks historie*,

11 Se f. eks. Rasmus Mariager & Thorsten Borring Olesen i *Scandia*, s. 107-116.

12 Jensen, KF&L, s. 5; Jonathan Haslam, *Russia's Cold War*, New Haven 2011.

13 Jensen, KF&L, s. 4-6.

kunne gitt et svar, men Bent Jensen har forbausende få tilløp til slik komparasjon. Det forringer ikke hans bidrag til den danske kald krig historien gjennom redegjørelsen for sovjetiske krigsplaner, og forsøk på utpressing av og trusler mot Danmark. Innsiktsfullt formidler også Bent Jensen bredden i den sovjetiske tilnærmingen til den kalde krig. Fredspropaganda spilte i perioder en vesentlig rolle, frontorganisasjoner ble etablert og „nyttige idioter“ utnyttet. Dette er riktignok ikke innsikt som Bent Jensen alene har utviklet, men han bruker det effektivt, om ikke akkurat nyansert, på dansk-sovjetiske forbindelser. Hans arbeid på dette punktet burde gi utgangspunktet for sammenlignende skandinaviske studier.

Bent Jensen formidler med innsikt dobbeltheten i sovjetisk utenrikspolitikk. Utenriksdepartementet i Moskva førte langt på vei en politikk av samme type som andre lands utenriksdepartementer, om enn ofte med langt barskere sprogbruk, mens partiorganer arbeidet for Sovjetunionen på andre måter. På linje med andre historikere og samfunnsforskere, sist og mest overbevisende Haslam i *Russia's Cold War*, viser Jensen hvordan det sovjetiske militær-industrielle kompleks, forsvarsindustrien, de militære styrker og deler av utenriksdepartementet i økende grad etablerte en posisjon uavhengig av resten av regjeringsapparatet, og tiltok seg en stadig større del av statens ressurser. Utplasingen av SS 20 raketten på slutten av 1970-tallet var et resultat av det militær-industrielle kompleksets dominerende posisjon og dynamikken i sovjetisk opprustning, som fulgte av den.¹⁴ På samme måte som Haslam understreker Bent Jensen at dobbelvedtaket var et resultat av genuin vestlig frykt for sovjetisk overlegenhet og i særlig grad for at Vest-Europa kunne bli frakoblet den vestlige atomgarantien. De seneste års internasjonale litteratur om forholdet mellom maktene og styrkeforholdet mellom dem støtter langt på vei opp under Bent Jensens fremstilling på disse punkter, og for en del viser han også til den. Han har også støtte fra Haslam når han fremhever Sovjetunionens vilje til å føre begrenset kjernefysisk krig. Han ser imidlertid bort fra den litteraturen som finner at Reagan-administrasjonen overdrev trusselen fra Sovjetunionen.¹⁵

Det sier seg selv at utplasingen av SS-20 ikke alene kan forklare dobbelvedtaket og utplasingen av mellomdistanse- og krysserraketter. Våpenkappløpet hadde sin egen dynamikk, og utviklingen av nye

14 Se f.eks. Haslam, *Russia's Cold War*, s. 307-312 og „Conclusions“, s. 393-400; UFV, s. 375.

15 Haslam, *Russia's Cold War*, s. 304-308; James Graham Wilson, *The Triumph of Improvisation. Gorbachov's Adaptability, Reagan's Engagement, and the End of the Cold War*, Ithaca 2014, s. 44, finner imidlertid at SS 20 ikke var påtenkt brukt. Wilsons bok kom etter Haslams, og har ikke vært tilgjengelig for Jensen.

rakettsystemer gikk sin gang til dels ganske så uavhengig av temperaturen i den kalde krigen og våpenutviklingen hos motparten. Nye systemer kunne ikke utvikles over natten, og de ble selvsagt også utviklet med tanke på utplassering. Utplassering var med andre ord under enhver omstendighet ganske sannsynlig. Det betyr imidlertid ikke at frykten på vestlig side ikke var genuin, eller at sentrale vesteuropeiske statsmenn ikke var bekymret over en voksende ubalanse i Europa.

Det gjelder allment i behandlingen av den sovjetiske trussel og forholdet mellom blokkene at Jensen, som mange anmeldere har påpekt, er svært selektiv i sitt litteraturvalg. Det er påfallende at tre-bindsvetket *The Cambridge History of the Cold War* (2010), redigert av Melvin P. Leffler og Odd Arne Westad, ikke finnes i bibliografien. Det inneholder nyanseringer og synspunkter som ikke har funnet plass hos Jensen. Han synes heller ikke å ha benyttet seg av de mange publikasjoner og kilder som er publisert gjennom *Cold War International History Project*. Som Ib Faurby påpeker i sin anmeldelse av *Utvæ, får og vogtere*, er det også påfallende at sentral litteratur, som finnes i bibliografien, ikke i særlig grad utnyttes i teksten.¹⁶

Sosialdemokratiet fra løver til lam

Det er utviklingen av sosialdemokratiets sikkerhetspolitikk under den kalde krigen som er den viktigste hovedlinje i verket. Endringene på 1980-tallet, da sosialdemokratene i samarbeid med Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti og Venstresocialisterne, påbød Poul Schlüters regjering å føre en politikk i NATO som den var uenig i, er grunnlaget for den dramatiske nerve i verket. Denne epoken i dansk sikkerhetspolitikk fremstår i ettertid som ganske besynderlig, i ord så vel som i gjerning. Den har gitt Bent Jensen en strålende mulighet til å boltre seg i de mange tåpeligheter som kom til uttrykk. Det er nyttig å bli minnet på hvilken naivitet som preget deler av venstresidens syn på Sovjetunionen i denne perioden, og hvor sterkt anti-amerikanismen stod. Interessant er det å se med hvilken kraft ledende sosialdemokrater baksnakket sine amerikanske allierte i samtaler med sovjetiske og andre østblokk-diplomater. De må ha vært ganske så trygge på at referater fra slike samtaler aldri ville komme dansk offentlighet for øre.

Men selv om det er lystig lesning, har Bent Jensen i overkant latt seg lokke til å raljere og ironisere. Han gjennomfører ingen kritisk diskusjon av kildenes utsagnskraft, hvor omfattende og representativt materialet er, eller hvor hyppige slike møter var. Det ville vi ha ventet med

16 Ib Faurby, „Bent Jensens lukkede bog“, i *Udenrigs*, 1, 2014 s. 90-98, han savner særlig Nikolaj Petersen og Hans Henrik Holm (red.), *Dobbeltbeslutningen og sikkerheden i Europa* fra 1983, som også kom i engelsk utgave samme år, med bidrag fra en rekke ikke-danske forskere

et slikt oppsiktsvekkende stoff. Raljeringen går på bekostning av kontekstualisering og forklaring. Vi får ikke noen systematisk innføring i den danske indrepolitiske situasjon; og en leser, som ikke i utgangspunkt kjenner den godt, kan knapt unngå å bli forvirret. Hva skyldtes endringene i sosialdemokratiets politikk fra lojal NATO-oppslutning, om enn med meget beskjedne forsvarsbudsjetter, til å gi Danmark status som en, i all hovedsak, ensom fotnote stat? Hvor stor rolle spilte det at partiet befant seg i opposisjon? Hvorfor fant regjeringen Schlüter seg i å bli instruert i sentrale deler av utenrikspolitikken, hvilke hensyn gjorde at regjeringen ikke stilte kabinettsspørsmål eller skrev ut nyvalg? Hvor mye skilte det danske sosialdemokrati seg fra søsterpartiene i andre små vesteuropeiske stater? En sammenligning med Norge kunne ha vært på sin plass, siden Arbeiderpartiet var i opposisjon mellom 1981 og 1986 og i deler av denne perioden var sterkt preget av en USA- og NATO-kritisk holdning, og av tilsvarende kurtisering av Moskva, som danskene bedrev. På dette punkt, og flere, svikter Bent Jensen sitt credo om at leseren skal kunne forstå fortiden på grunnlag av den måten de samtidige kilder er anrettet på.

Fremstillingen er på dette punkt bygget opp rundt fem teser. For det første fant det sted et skred i sosialdemokratiets sikkerhetspolitikk etter valget i 1982. For det annet innebar dette skred at Danmark frem til 1988 på viktige områder brøt med NATO-fellesskapet, og dermed – for det tredje – fjernet grunnlaget for dansk forsvarsstrategi. For det fjerde var det venstrefløyens press og den kommunistisk styrte fredsbevegelse som hadde påvirket partiet og særlig de yngre og akademisk utdannede. For det femte lyttet sosialdemokratiet til Sovjetunionen, som tok i bruk både pisk og gulrot, herunder frokoster i ambassaden og andre steder med diplomater og KGB-personell (UF&V, 2: 370-373).

Disse tesene, som er å betrakte som foregripende konklusjoner, er diskutabile. Bent Jensen diskuterer dem ikke. For det første, som påpekt av flere anmeldere, og som vi kan lese i Nikolaj Petersens bidrag i både den danske utenrikspolitikken historie og i *Gads leksikon*, var dansk politikk i forhold til dobbelvedtaket i endring alt fra høsten 1979. Da blev sosialdemokraten Kjeld Olesen utenriksminister i en ren sosialdemokratisk regjering, som etterfulgte koalisjonsregjeringen med Venstre. Olesen hadde fra 1950-årene vært utpreget vestorientert. Bent Jensens fremstilling av denne perioden frem til 1982 er forvirrende snarere enn klargjørende.

Spørsmålet om og i hvilken grad Danmark brøt med NATO-fellesskapet, vil måtte vurderes i komparativ kontekst. Det er ikke diskutabelt at Danmark befant seg i ytterkanten. Men skepsis til og motstand mot dobbelvedtaket var utbredt i alle de vesteuropeiske småstatene og

i Forbundsrepublikken. Vi kan ledes på gale veier av primært å se på formalia. Norge var ikke langt fra å havne i samme situasjon: Blant Høyres borgerlige støttespillere i Stortinget fantes mange som sympatiserte med Arbeiderpartiet. På grunn av Norges gunstigere økonomiske situasjon kunne Willoch lettere sette hardt mot hardt i sikkerhetspolitikken og gi konsesjoner i den økonomiske politikken.¹⁷

Bent Jensen kan i prinsippet ha rett i at fotnotepolitikken satte dansk forsvarsstrategi i fare, fordi mange unntaks-krav kunne svekke de alliertes vilje til å forsvare Danmark. En slik konklusjon ville imidlertid kreve en mer pågående diskusjon av argumenter for og mot en slik konklusjon enn det Bent Jensen gjennomfører. Den ville måtte ta hensyn til materiale fra andre NATO-land, som f.eks. Norge, hvor arkivene er lett tilgjengelige; samt fra de store vestlige landene hvor materialet også er nedgradert. Den ville også kreve en systematisk gjennomgang av hvilke spørsmål som var av grunnleggende betydning, og hvilke som primært må kunne betraktes som symbolske.

Danmark så vel som Norge påla seg selv fra begynnelsen av NATO-medlemskapet begrensninger hva gjaldt allierte baser og etter hvert også utplassering av kjernevåpen. Jensen diskuterer ikke striden i 1980-årene i en slik kontekst. I spørsmålet om en nordisk atomvåpenfri sone var den danske holdning langt fra enestående. Også i Norge lekte Arbeiderpartiet med slike tanker, og de var som nevnt heller ikke fraværende i sentrumspartiene. Når det gjaldt „Strategic Defense Initiative“ sluttet også Norge, sammen med Hellas, seg kortvarig til Danmark som fotnoteland.¹⁸ Mer problematisk var imidlertid spørsmålet om anløp av amerikanske atomdrevne marinefartøyer, og særlig fartøyer som var utstyrt med kjernefysiske stridshoder. De representerte også et betydelig problem for Arbeiderpartiet i Norge. Ledelsen i Sosialdemokratiet i Danmark, som i Norge og de andre vesteuropeiske landene, var skeptiske til dobbelvedtaket. Men de erkjente at Vest-Europas sikkerhet var avhengig av den amerikanske atomparaplyen; ikke av den franske og ikke av den britiske. Som Rolf Tamnes viser, de ganske ulne kompromisser som Norge og USA ble implisitt og eksplisitt enige om, i perioden fra DNA-regjeringen Bratteli midt på 1970-tallet til Brundtlands annen regjering fra 1986, som etterfulgte Willochs rene Høyre-regjering fra 1981 og koalisjonsregjeringen hans fra 1984 til 1986, viser at Danmarks problemer ikke var unike. Løsningene var ikke unike, og amerikanerne viste for Norge betydelig stør-

17 Hallvard Notaker, *Høyres historie 1975-2005. Opprør og moderasjon*, Oslo, 2012, s. 148-159.

18 Rolf Tamnes, *Oljealder*, bd. 6 i *Norsk utenrikspolitikk historie*, Oslo 1997, s. 124-130.

re forståelse enn Bent Jensen formidler for Danmark.¹⁹ Bent Jensens beskrivelse av disse spørsmålene bygger på en besynderlig blanding av kilder med høyst uklar status, og er uten noen diskusjon av hvorfor han trekker langt mer dramatiske konklusjoner enn Nikolaj Petersen gjør i sitt bind av *Dansk Udenrigspolitikks historie*.²⁰

En lignende kritikk kan rettes mot Bent Jensens to siste teser. Presset fra venstrefløyen, som altså slik han ser det omfattet SF og fredsbevegelsen, fikk etter hans oppfatning Socialdemokratiet feilaktig til å tro at denne bevegelse „-- som ble aktivert av Sovjetunionen og DKP og sovjetiske frontorganisasjoner i begynnelsen av 1980'erne – udgjorde et problem for partiet.“ (UF&V 2: 371) Jensen har selvsagt rett i at det var et betydelig sammenfall mellom Sovjets mål og fredsbevegelsens. Det er knapt heller tvil om at frontorganisasjoner ble finansiert av Moskva, at latent anti-amerikanisme ble effektivt utnyttet, og at naive forestillinger om Sovjet og de kommunistiske klientstater, og ikke minst om Kina og Albania, hadde en ikke ubetydelig utbredelse ut over det vi med en viss rett må kunne kalle „the lunatic left“ innenfor academia. Som Bent Jensen selv meget klart viser, var den danske fredsbevegelsen under den andre kalde krigen et meget komplekst fenomen, og det er ikke alltid enkelt å se hvor kommunistenes direkte innflytelse tok slutt (UF&V 1: 615-686). Hans diskusjon av graden av kommunistisk innflytelse ut over „Samarbejdskomiteen for fred og sikkerhet“ er imidlertid snarere tilslørende enn oppklarende. Her, som i flere andre sammenhenger, finnes ikke noen egentlig diskusjon av de ulike kilders utsagnskraft. Det kan tenkes at den sovjetiske innflytelse var sterkere i „Nej til Atomvåpen“ enn Søren Hein Rasmussen finner i Gads Leksikon (s. 454-455). Det har jeg ikke tilstrekkelig kunnskap til å kunne avgjøre. Øyvind Ekelunds arbeid om den norske fredsbevegelsen og „Nei til atomvåpen“ kan som et minimum brukes som et indisium på at det er behov for en mer omfattende, kildekritisk nøktern og komparativ analyse av så vel de skandinaviske fredsbevegelsene som kampanjene mot atomvåpen enn det som til nå foreligger.

Vi kan altså ikke utelukke at Bent Jensen et stykke på vei har rett i at deler av den ikke-kommunistiske fredsbevegelsen ble styrt fra Moskva, selv om hans indisier ikke er overbevisende, og han knapt kan sies å fremlegge noe håndfast og direkte belegg for slik påvirkning. En bredere diskusjon av andre mulige fortolkninger, og inndragning av utviklingen i andre land også utenfor Skandinavia, kunne bidra til en mer nyansert forståelse enn Bent Jensens; eller gitt den et trygge-

19 Ibid, s. 130.

20 UF&V, 2, s. 524-529; Nikolaj Petersen, *Europæisk og globalt engagement*, København 2004, s. 241-245.

re grunnlag. Bent Jensen unnlater å peke på at det fantes en bred internasjonal protest- og fredsbevegelse, som omfattet personer og organisasjoner som ikke med noen rimelighet kan betegnes som nyttige idioter. Om vi ser på de norske protestbevegelsene, finner vi et betydelig innslag av vitenskapsmenn, eldre og yngre, matematikere ikke minst, som var genuint opptatt av risikoen ved utplassering av ytterligere atomstridshoder. Vi kan likevel gjerne mene, og mange gjorde det, at de var naive, og at de gikk Sovjetunionens ærend og at de bidro til å undergrave Vestens posisjon; men vi vet ikke at deres engasjement skyldtes påvirkning fra Sovjetunionen eller frontorganisasjoner. På den annen side vet vi, via norsk og annet materiale, at vestlige organisasjoner var infiltrert av agenter fra østblokken med formelt meget aktverdige yrker. Vi vet også at meget aktverdige nordmenn faktisk fungerte som nyttige idioter.²¹ Mitt poeng er at en nøktern analyse av engasjement, interesser og motiver vil bringe oss langt nærmere en forståelse av hva som drev fredsbevegelsen enn Bent Jensens harmdirrende angrep gjør.

Når det gjelder diskusjonen om hvordan den sovjetiske utfordring skulle møtes, ved samtaler eller styrkeoppbygging, savner jeg likeledes et komparativt perspektiv. Det danske sosialdemokratiets posisjon ble delt av mange søsterpartier, og i Norge altså også av deler av det borgerlige sentrum.²² I fordømmelsen av Socialdemokratiet går Bent Jensen alt for langt i å gjøre Danmark til et spesialtilfelle. De danske sosialdemokrater befant seg kanskje i en ytterkant i Vest-Europa, og de kunne utnytte en spesiell parlamentarisk situasjon til å fremme sine standpunkter, men de var ikke alene om å kritisere USA og fremme avvikende standpunkter i NATOs organer.

Skepsisen og kritikken hadde sammenheng med en lett forståelig uro over mange sider ved amerikansk utenrikspolitikk og amerikansk samfunnsliv og politikk, men også med manglende forståelse og vilje til å forstå det politiske liv i den fremste beskyttermakten. Det gjaldt i Norge så vel som i Danmark. Latterliggjøringen av Ronald Reagan, som også Bent Jensen er opptatt av, er i så måte illustrerende. Denne skepsisen bunnet for en del i en grunnleggende anti-amerikanisme, som for Bent Jensen er hovedsaken, og som han i noen grad synes å forklare ved en allmenn lydhørhet på venstresiden overfor sovjetiske

21 Her vil Øyvind Ekelunds Ph.D. være sentral for en nyansert forståelse av den norske debatten, og et grunnleggende utgangspunkt for komparative formål.

22 Tamnes, *Oljealder*, s. 115-132; Anna G. Sevje, „Ruste opp for å ruste ned: striden rundt NATOs dobbelvedtak i Norge i 1979“, masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2010; Jørn Roger Skaugen, „Norge og NATOs dobbelvedtak 1979-1983“, masteroppgave i historie, Universitetet i Oslo, 2013.

synspunkter, som er hans femte tese. Etter hans oppfatning bidro den også til en rolle for de utbredte positive holdninger til Sovjetunionen. Jensen hevder ikke at han har direkte belegg for slike synspunkter; han nøyer seg med å si „at kæp og gulerot spillede efter alt at dømme en rolle“ (UF&V, 2: 373). Det er fristende å konkludere at Jensen her blander sammen svært ulike holdninger og posisjoner, som hadde tilsvarende ulik utbredelse og styrke. Han forsøker ikke å vurdere utbredelsen av glansbildeforestillingene om Sovjetunionen på 1980-tallet. Om Danmark ligner Norge, var de neppe særlig utbredte. Det Jensen trolig har rett i, er at på venstresiden finner vi gjennom hele den kalde krigen en dyptliggende skepsis, og til dels motvilje, mot sovjetiske opposisjonelle og kritikk av det sovjetiske imperium. Han dokumenterer en bemerkelsesverdig avvisning av støtte til dissidenter og menneskerettigheter på venstresiden, og en nokså beskjeden støtte fra resten av det politiske spektrum. Dette er interessante funn, og burde kunne gjøres til tema for sammenlignende nordiske studier. I betraktning av Bent Jensens manglende vilje til nyansering og tvisyn, bør nok hans funn på disse felter gjøres til gjenstand for kritisk analyse hva gjelder representativitet. Men selv om unntak skulle finnes i Danmark og i Norge, er jeg tilbøyelig til å mene at han i disse spørsmål i hovedsak har rett. Det betyr selvsagt ikke at det ikke fantes de på venstresiden som sympatiserte med sovjetiske dissidenter, eller som kritiserte det sovjetiske systemet. Inntil Bent Jensens analyse på dette punkt blir modifisert eller gjendrevet av større empiriske arbeider, finner jeg hans konklusjoner ganske overbevisende hva gjelder allmenn tendens, om ikke i alle enkeltheter. Jeg finner imidlertid også her en forbausende mangel på vilje til å diskutere kildenes utsagnskraft. Det gjelder allment hans bruk av sovjetiske arkiver, og om hvordan og hvorfor deres agenter rapporterte som de gjorde.

Hva gjelder skepsisen til USA, som var voksende i Vest-Europa fra midten av 1960-årene, kunne den altså trekke på en latent og til dels manifest anti-amerikanisme. Hvor viktig den var, forteller ikke Bent Jensen oss noe om, og det vil trolig være vanskelig å fastslå med noen grad av sikkerhet. Et viktig poeng er imidlertid at man meget vel kunne uttrykke skepsis over amerikansk utenrikspolitikk uten å være anti-amerikansk. Det er en nyansering som er vanskelig å finne hos Bent Jensen. Kritikken mot Vietnamkrigen kom minst like tidlig i USA, og var like skarp som utenfor De forente stater. Fremveksten av den revisjonistiske skolen i studiet av amerikansk utenrikspolitikk er nettopp et eksempel på det. Revisjonismens gudfar, William Appleman Williams, publiserte sine kritiske arbeider fra slutten av 1950-tallet.

Hva gjelder de to stormaktenes politikk i det som ble betegnet som den tredje verden, var det mange som med god grunn hadde vansker

med å se stor forskjell på supermaktene. Dobbeltvedtaket og den konfronterende politikken som Reagan-administrasjonen fulgte, virket for mange til å befeste inntrykket av et aggressivt USA som flere av engasjementene i den tredje verden skapte. Det gjelder i særlig grad forholdet til Latin-Amerika.²³ At Sovjetunionen fulgte en tilsvarende politikk i sine nærområder og, i høy grad, direkte eller via Cuba engasjerte seg i USAs nærområder, ble viet mindre oppmerksomhet. Det kan selvsagt ha hatt sammenheng med begavede sovjetiske KGB-agenters samtaler med danske politikere, som Bent Jensen impliserer. Men det er knapt sannsynlig. Det kan like gjerne ha hatt sammenheng med Reagan-administrasjonens ganske så aggressive retorikk og politikk, så som i Guatemala, Chile og Nicaragua. Dette er spørsmål som knapt er studert, også fordi de er vanskelige, om ikke umulige, å gi noe forstandig og godt underbygget svar på. Det er imidlertid ikke diskutabelt at amerikanske engasjementer i Latin-Amerika ble møtte med skarpe protester i, som utenfor, USA. Det er ikke noe tema i fremstillingen.

Kilder, litteratur og håndverk

Bent Jensen svinger piskene over sine kolleger i historie og samfunnsvitenskap både i to-bindes verket og i „Kilder, forskning og litteratur“. Han kritiserer manglende bredde i kildeutvalget, manglende oppdatering i forhold til ny litteratur, offisiøs historieskriving, oppstyltet sprog og mye til. I kritikken av *Gads leksikon* finner han f.eks. i KF&L at oppslaget om Joseph McCarthy er „tendentiøst og uten viden om de senere års banebrytende forskning om McCarthy“ (s. 27). I DIIS utredningen finner han kritisabel sitattekniikk og „redaksjonelt sjusk“ (s. 27-28). For en del kan Jensen ha rett i sin kritikk, om ikke hva gjelder sjusk, sitattekniikk og kunnskap om forskningssituasjonen, så i alle fall hva gjelder sprogformen i DIIS. Som både Mariager og Borring Olesen, og Faurby understreker, holder Jensen seg ikke med tung akademisk eller byråkratisk sprogbruk. Jensen har selvsagt, som alt nevnt, også rett i at de fleste danske, som norske og amerikanske kald krigs historikere, ikke har benyttet sovjetiske kilder i særlig grad; heller ikke etter at de en periode ble relativt lett tilgjengelige. Hva gjelder de øvrige kritiske kommentarer, er jeg mer i tvil om Bent Jensen egentlig har noe poeng. Om han har det, burde han ha vært langt mer pedantisk i sitt eget arbeid og langt mer forståelsesfull i forhold til mulighetene for å gå glipp av viktig litteratur, og mer tilbakeholdende med å se bort fra andres tolkninger, og muligheten for å feilsitere, eller for bruke en enkel henvisning snarere enn et lengre sitat.

Det er en risikabel sport å hovere over andres metodiske svakheter, sjuskete håndverk og redaksjonell tilkortkommenhet. Det er få av oss

23 Odd Arne Westad, *The Global Cold War*, Cambridge, 2005.

som har så gode forlagsredaktører at de makter å luke ut alle de selsheter som vi selv ikke ser, når vi gir fra oss manus. Mange av anmelderne har nettopp, og med god grunn, kritisert Bent Jensen for selektiv kildebruk, tvilsom sitattekniikk, og allment sterkt tendensiøs bruk av eksisterende litteratur. Han bruker det som passer og annet ser han bort fra.²⁴ Dette er ikke uberettiget kritikk, om den enn i debattens hete, kan være trukket noe langt. Bent Jensens fremstilling av McCarthysimen er et utmerket eksempel, selv om det ikke er riktig så enkelt som Jørgen Dragsdahl vil ha det til. Det skyldes imidlertid Bent Jensens egen uklare bruk av litteratur og kilder. Det er ikke diskutabelt at McCarthy fór med løgn i sin tale i Wheeling i West Virginia i 1950, da han viftet med en liste som oppgav navngitte sovjetiske agenter høyt på strå i den amerikanske administrasjonen. McCarthy var i det hele tatt systematisk løgnaktig. Det betyr imidlertid ikke at det ikke fantes spioner eller medløpere til dels høyt på strå i den amerikanske forvaltningen. Venona-materialet viser det til fulle. Problemet er her at Bent Jensen blander kortene ved å bringe inn det senere til gjengelige Venona-materialet, i tillegg til ikke synderlig troverdig amerikansk litteratur, i sin iver etter å vise at McCarthy hadde rett.

Det er mange eksempler på at Bent Jensen fortolker og velger ut kilder på en måte som i beste fall er diskutabel. Han er selvsagt ikke alene om det. Det er overflod av slike i studiet av den kalde krigens historie. Det gjør ikke slik praksis mer akseptabel. Det behøver ikke, som Bent Jensen mener andre kald krigs historikere er skyldige i, være sjusk eller bevisst juks eller manglende kjennskap til forskningslitteraturen. Det kan ganske enkelt være den enkelte historikers overbevisning om at han (eventuelt hun) har funnet et udiskutabelt svar. Det fører gjerne til at kilder og litteratur leses på bare én måte. Slik synes det å være i tredje avsnitt i „Indledning“. Der skriver Jensen med henvisning til Haslam:

I dybere forstand blev Den Kolde Krig forårsaget af de russiske bolsjevikkers fundamentale revolte mod grundlæggende vestlige værdier og en fuldkommen forkastelse af en hel livsmåde og dennes økonomiske grundlag, som var blevet udviklet i Europa, Nordamerika og andre steder siden det 17. århundrede. Denne revolte mod vestlige værdier og indførelsen af et nyt og fuldkommen fremmed samfundssystem, som ikke byggede på kultur og erfaring, var begyndt med bolsjevikernes erobring af magten i Rusland i 1917 (UF&V, 1: 23)

24 Faurby: „Bent Jensens lukkede bog“; Mariager og Borring Olesen: „Kalla kriget i Danmark“; Jørgen Dragsdahl: „Kold krigs-forskning – løse påstande eller dokumenteret viden“, *Arbejderhistorie*, 1, 2014, s. 46-66.

Jensen nøyer seg med en henvisning, til tross for at hele perioden representerer en ganske så verbatim oversettelse av Haslam, med ett tillegg, en geografisk presisering, som kunne vært lagt til i parentes. Den andre tilpasningen av sitatet slik det fremstår på dansk, er derimot mer problematisk. Hvor Jensen sier at det nye system ikke bygde på kultur og erfaring sier Haslam: „the substitution of something new and entirely alien in terms of culture and experience“.²⁵ Det er ikke avgjørende viktig om vi godtar Bent Jensens parafrase av Haslam. Men det er viktig at han fortolker Haslam inn i sitt skjema uten å fortelle oss hvorfor, eller i det hele tatt at han fortolker et sitat. Et siste redaksjonelt punkt, og det er ikke en bagatell, men en indikasjon på utilstrekkelig redaksjonelt arbeid fra så vel forfatterens som forlagets side, når Bent Jensen oppgir 2010 og ikke 2009 for publikasjon av en artikkel han polemiserer sterkt mot.

Aller viktigst, slik jeg ser det, er det imidlertid at Bent Jensen gjennomgående ikke følger opp sitt credo om å forstå samtiden på dens egne premisser, og at leseren, ved å få presentert de samtidige kilder i kontekst, skal kunne forstå samtidens aktører. Han ble engasjert for å presentere en annen forståelse av Danmark under den kalde krigen. Det gjør han med stort engasjement. Det finnes tilstrekkelig med belegg, i det materialet han har hatt til disposisjon, til å presentere en annen versjon. Han diskuterer imidlertid egentlig ikke grunnlaget for hverken egne eller andres konklusjoner. Det er beklagelig at han ved *ad hominem* argumenter henger ut kolleger og andre som presenterer fremstillinger som ikke passer med hans egne, for enten fortidens syn der eller ganske enkelt andre tolkinger av det foreliggende materialet. I stedet for å diskutere Poul Villaumes konklusjoner i forhold til egne funn, bruker han Villaumes fortid i 'the lunatic left' til å diskreditere ham. Det er av to grunner uakseptabelt. Vi bør som historikere søke å forstå dem vi analyserer, også når vi er uenige med dem eller grunnleggende misliker deres standpunkter og handlinger. Om enn jeg var grunnleggende uenig i det Poul Villaume stod for på 1970- og 1980-tallet, gir det meg ikke grunnlag for å implisere at hans senere historieskrivning ikke holder mål. Den må vurderes uavhengig av historikerens fortid. Så kan selvsagt fortiden benyttes til å vurdere tendens, men ikke til å diskreditere håndverk og synspunkter. For det annet, Bent Jensens fremstilling av hva Poul Villaume har skrevet i politisk-polemisk og faglig sammenheng er til dels misvisende. Det er mulig at det fra en norsk historiker høres besynderlig ut, men jeg mener vi skal gjøre vårt ytterste for å forstå, før vi eventuelt fordømmer.

25 Haslam, *Russia's Cold War*, s. 1.

Konklusjon

Bent Jensens verk er viktig i den forstand at han påpeker manglende kildekunnskap og gjennomgang av sovjetisk materiale, og bringer skandinavisk kald krigs forskning et skritt fremover ved å ta opp dels neglisjerte temaer.²⁶ Han formidler ny kunnskap fra russiske arkiver, og han har trukket frem dansk materiale og dansk debatt, som både er viktig og har vært viet liten interesse. Han formidler sine funn i en form som er forståelig for det forstandige folk, som han sier at han henvender seg til.

Etter min mening er han gjennomgående utålelig polemisk og selvgod i formen. Dog formulerer han i noen grad standpunkter og gjennomfører analyser som representanter for andre skoledannelser må ta på alvor.

Jeg mener imidlertid at verket først og fremst er å betrakte som et smedskrift over dansk politikk under den siste del av den kalde krigen, og over dansk kald krigs forskning. Det er utstyrt med i alle fall deler av fagets nødvendige formalia, fotnoter, bibliografi, tilløp til en historiografi. Det kan av den grunn bli oppfattet som noe annet enn det er, av dem som er tilbøyelige til å mene som Bent Jensen. Men han tar ikke forskningsstatus på alvor, han diskuterer ikke kilders utsagnskraft, han yter ikke sine fagkolleger rettferdighet. Han er selvsagt ikke alene om slike synder i faget, men han går lenger enn jeg hadde forestilt meg mulig for en historiker, og særlig en med det offentlige oppdrag å klargjøre Danmarks historie innenfor rammen av den kalde krigen. Det har, slik jeg ser det, åpenbart sammenheng med hva oppdragsgiver ønsket, og med det opphetede debattklima i Danmark. Kanskje det viktigste spørsmål vi kan stille i ettertid er: Hvordan kunne et slikt verk bli bestilt og effektivt? Hva har forlagets rolle vært? Som veileder for en master- eller doktorgradstudent ville jeg sagt, slik bør du ikke skrive om du vil bli historiker. Til forlaget: har det ikke sett noen rolle for seg selv?

Helge Pharo

²⁶ Se også Mariager og Borring Olesen: „Kalla kriget i Danmark“ på dette punkt.